Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Моген-Буренская средняя общеобразовательная школа с.Кызыл-Хая
муниципального района «Монгун-Тайгинский кожуун Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО
Школьным методическим объединением
Руководитель
_____/ Салчак А.Т. /
Протокол № 1 от 26.08 2023 г.

ПРИНЯТО
Педагогическим советом школы
Протокол № 3 от 01.09 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
_____/ Балды Ч.М-Б. /
«01» сентября 2023 г.

УТВЕРЖДАЮ
Директор школы:
_____/ Комбу О.С. /
Приказ № 91 от 01.09 2023 г.

Рабочая программа
по родному языку 3 «а» класса
(название предмета)
на 2023-2024 учебный год
составлена на основе ФГОС
начального общего образования

Кызыл-Хая, 2023 г.

Тыва дыл

Тайылбыр бижик

3-ку класстын тыва дылдын ажылчын программазындараазында нормативтиг болгаш метод документилерге даянып тургускан:

1) 29.12.2012 чылда ундурген №273 – ФХ «Россия Федерациязында ооредилге дугайында»федералдыг хоойлузунга;
2) Эге ниити билиг ооредилгезенин федералдыг куруненин ооредилге стандарттарынга (06.10.2009 ч № 373)
3) 21.06.2014 чылда ундурген №2562 ВХ-1«Тыва Республикада ооредилге дугайында»Тыва Республиканын хоойлузунга;
4) «Өөредилгени төрээн (тыва) дыл кырынга алыр аргалыг өөредилге албан черлериниң даңзызы» деп өөредилге болгаш эртем яамызының 2021 чылдың август 13-те 955-д дугаарлыг ундурген дужаалынга;
5) Ш.Ч. Саииын, Н.Ч.Дамбанын, А.К. Ойдан-оолдун 2008 чылда ундургени «Эге школанын тыва дыл программазынга»;
6) Ш.Ч. Сат, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондар деп авторларнын 2016 чылда ундургени 3-ку клазынын «Тыва дыл» номунга;
7) Моген-Бурен ортумак школазынын 2023-2024 чылдын 1-4 класстарга тургускан ооредилге планынга;

Ооредиглиг план Э.Д. Ондарнын «Методиктиг сумелеринин» (дорт чылдыг эге школанын 3-ку клазынын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы.Кызыл) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазынын негелделеринге дууштур эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин национал девискээр кезээ 3-ку класс оореникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунун болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-ку класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызыбадылап, 2016 чылда парладып ундурген.

Ниитизи-биле «Өөредилгени төрээн (тыва) дыл кырынга алыр аргалыг өөредилге албан черлериниң даңзызы» деп өөредилге болгаш эртем яамызының 2021 чылдың август 13-те 955-д дугаарлыг ундурген дужаалынга даянып, ооредилгенин 4 дугаар планы ёзугаар 3 «а» класска тыва дыл неделяда 4 шак. Чылда 136 шак кылдыр бердинген

Программада негелделер дараазында болуктерден тургустунган:

- 2-ги класска алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чанчылдарын системажыдып катаптаары;
- уннер болгаш ужуктер;
- состер;
- чугаа кезектери;
- домак;
- чыл дургузунда ооренгенин катаптаары.

1-4 класстарга тыва дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

3-ку класска тыва дылды ооредириринин кол сорулгалары:

1. Уругларны медерелдии-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
2. Оларга торээн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Программаны тургузуп тура дараазында принциптерни сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларнын тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзырангай, тодаргай болуру - биле ангы-ангы хевирлерин ажыглап билиринге ооредир.
2. Торээн дылын шын, медерелдиг ажыглап билириниё принциви.
3. Коргузуг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларнын назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда ооредилге программазын шингээттингенинин чижек туннелдери.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырынын болгаш национал культуразынын кол херексели деп медереп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларнын торээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглапбилиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга ооредилгенин кол дозу база даап боданыышкынынын, медереп билиишкинининн, чогаадыкчы чоруунсайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды ооренип турар уеде оореникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунун чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыннадыгны, ооредилге даалгаларын кууседиринге янзы-буру номнардан (ооредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун- сеткуулдерден) тып ооренир.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилерниё чаа ооредилге материалын ооренирингe сонуургалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага ооренирининн дозу болур.

Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразыныё чурумунга, аас чугаазынга, торээн дылынга хамаарылгазы чоннун сагыш- сеткилинин бедик кодурлуушкунунун херексели деп билип алыр ужурлуг.

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.
- ооредилгенин чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.
- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири
- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.

- Тыва дылга сонуургалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.
- ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;
Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кииришти рип турарын медереп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг овур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:
- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге
бижиири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжыышкыннарын-га чарар;
- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.
- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжыышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири

Чогаадыкчы ажылдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:
- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медерелдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа
уезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг

Ооренikчилернин ооренип алган турар билиглери:
- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.

Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медерелдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

Ооренikчилернин ооренип алыр аргалары:
- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

Ооренikчилернин ооренип алган турар билиглери:
- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарларьны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш
тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;
- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп
билири;
- План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
- Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Состерде орфограммаларны тып билири;

Ооренikчилернин ооренип алыр аргалары:
- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданыышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг

Ооренikчилернин ооренип алган турар билиглери:
- Чугаанын диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.
- Ооренikчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери
- Бодунун узел-бодалын илередип билири.

- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Ооренмкчилернин ооренип алыр аргалары:
- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде ооренмкчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Ооренмкчилернин ооренип алган турар билиглери:
- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херекселн деп медереп билири.
- Ооредилгенин чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;
- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа
уезинде ажыглап билири;
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
- Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарларьны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш
тып билири;
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.

Ооренмкчилернин ооренип алыр аргалары:
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кииришгирип турарын медереп билип, эстетиктиг овур-
хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

2. ЭРТЕМНИН ДОПЧУЗУ

Фонетика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазы

КАТАПТААШКЫН. Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажылдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери.

Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдыышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарынга оон ужур-дузазы.
Дакпырлап бижиир ажык эвес уннер.
Дулей (куштуг болгаш кошкак), ыыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижиири.
Ъ (кадыг демдек) хереглээри.
Домак. Домактын чугула кежигуннери.
СОСТУН ТУРГУЗУУ. Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары.
Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа.
Тургузуу бодуун состернин оскертилге кожумактарын тып билири.
Чогаадылга кожумаа. Бодуун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактарын тып билири.
Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа.
Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижиири.
Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижиири.
ЛЕКСИКА. Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.
ЧУГАА КЕЗЕКТЕРИ. Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар.
ЧУВЕ АДЫ. Чуве ады, оон утказы, айтырыглары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын кожумактарын шын бижиири. Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири.
Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары.
Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири.
ДЕМДЕК АДЫ. Демдек ады, оон утказы, айтырыглары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири.
ЭДЕРИНЧИЛЕР. Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири.
КЫЛЫГ СОЗУ. Кылыг созу, оон айтырыглары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдыныг илередир кылыг состери.
ДОМАК. СОС КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле), кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (ун аяны-биле).

Кол сос, соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта состернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери.
Сос каттыжыышкыны. Сос каттыжыышкынында состернин харылзаазы. Сос каттыжыышкынында озек болгаш чагырткан сос.
СОЗУГЛЕЛ. ХАРЫЛЗААЛЫГ ЧУГАА.Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгези). Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын (ниити таныжылга). Созуглелде даяныр состер.

Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга).

Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары.

Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны харылзаштырары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг состер- биле, ат оруннары болгаш эвилилдер дузазы-биле).

Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгези, кол кезээ, тончузу).

Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас-биле).

Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук езугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ө.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап-боданыышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажылдарынче киирери.

Бодунун дугайында кыска чагаа бижиири.

Ээлдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедириишкини.

Дилег илередиринин состерин ажыглаары.

СЛОВАРЬЛЫГ МЕРГЕЖИЛГЕЛЕР

(бо ажылды ооредилге чылынын дургузунда чорудар)

Ангы-ангы чугаа кезектеринге хамааржыр чангыс дазылдыг состер тывары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак состер тывары.

Бодалды илередирде эн херек состу шилип билири.

ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ООРЕНГЕНИН КАТАПТААРЫ. Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары.

Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижиири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер..

ЧАРАШТЫР БИЖИЛГЕ

Бижилге гигиеназынын чанчылдарын улам сайзырадыр. Чангыс шугумга бижииринче оореникчилерни шилчидер мергежилгелер.

Оореникчилерге берге биче, улуг ужуктерни болгаш оларнын каттыжыышкыннарын бижидерин уламчылаар: 1) з, к, в, ч, б, д, у, ү, я дээш о. ө.; 2) Г, П, Т, Р, З, Е, Ю, У, Ү, Д, Ф, К, В дээш о.ө.; 3) Пп, Чч, Рр, Вв, Зз, Уу дээш о.ө. Ол, ое, се, ас, үе, до дээн чергелиг ужуктер каттыжыышкынын узуктел чок тудуштурарынга мергежилгелер.

Тус-тузунда оореникчилернин холунун ужуунде чараш, тода бижиринин талазы-биле хажыдыышкыннарны болгаш четпестерни эдер сорулга- биле, ужуктерни болгаш оларнын элементилерин, состерни болгаш домактарны бижидер чергелиг мергежилгелерни кылдыртыры.

Состе ужуктерни болгаш одуругда состерни чангыс аай хемчээлдиг ийленчек болгаш шын кылдыр коргузуп, ужуктернин бедиин, калбаан шын сагывышаан, чангыс доора шугум кырынга бижиири.

Дурген бижип ооредиринге мергежилгелер. Дурген санаашкын ёзугаар болгаш адап турда состерни, домактарны бижиири.

Алфавиттин бичи ужуктерин янзы-буру шыйыглар-биле каттыштырбышаан, дурген тудуштур бижиири.

Элээн дурген темп-биле адаан домактарны болгаш улуг эвес, кыска созуглелди хары угда бижип шыдаптарынга оореникчилерни чанчыктырар.

ШЫН БИЖИЛГЕЗИН САКТЫП АЛЫР СОСТЕР:

Ада-чурт, ажыл-агый, ажыттынар, апаар (болу бээр), апаар (алгаш баар), артык, боочепсек, бора-хокпеш, бомбурзек, вертолёт, дангырак, демир-орук, дортен, дуккур, душтеки, инек-караа, имиртин, ирт, катаптаар, каттыжар, каттырар, куш-культура, малгаш, мурнуку, начын, ниити, ортулук, оттур, оттар, орттенир, почта, радио, суггарар, суггаттыг, телевизор, томаанныг, тураскаал, угаан-сарыыл, хана солун, харыысалга, хаттыг, хуусаа, чадаг-терге, четче, четтирер, чинге-тараа, чунар-бажын, чурттакчы, чуктээр, шокар, шопулак, эртине, эртер (хурал эртер), эрттирер (хуралды эрттирер).

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер.

Оореникчилер 3-ку класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

-состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеренчилер; домак кежигуннери: чугула (кол сос болгаш соглекчи) болгаш ийиги чергенин.

Оореникчилернин алган турар мергежилдери:

-шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш холужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижиири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

-фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

-состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);

-чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

-домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжыышкыннарын-га чарар;

-домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайыбиле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;

- коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Тематиктиг план

№	Кезектин темазы	Эртер шагы
1	**Ооренген чуулдерин катаптаары**	**13**
2	**Уннер болгаш ужуктер**	**21**
3	**Состер**	**19**
4	**Чугаа кезектери**	**38**
5	**Домак**	**26**
6	**Чыл дургузунда оренгенин катаптаары**	**19**
Ниити:		**136 шак**

Календарь-тематиктиг план

№	Теманын ады	Шагы	*Планда эртер хуну*	*Херек кырында эрткен хуну*
1	**Бирги болгаш ийиги класстарга ооренген чуулдерин катаптаары.** Домак.Домактын чугула кежигуннери	**1**		
2	Уннер болгаш ужуктер.	1		
3	Слог. Состу кожурери	1		
4	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1		
5	Диктант	1		
6	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
7	Кым? Чуу? деп айтырыгларга харыылаттынар состер. Чувелер аттары	1		
8	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер. Чувелернин кылдыныын коргузер состер	1		
9	Хуу аттарга улуг ужуктер	1		
10	Хуу аттарга улуг ужуктер	1		
11	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер. Чувелернин шынар дедектерин коргузер состер	1		
12	Хыналда диктант «Помидор дужуду»	1		
13	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
14	**Уннер болгаш ужуктер**.	**1**		
15	Ажык уннер	1		
16	Кыска болгаш узун ажык уннер	1		
17	Кыска болгаш узун ажык уннер	1		
18	Ок-биле адаар ажык уннер	1		
19	Ок-биле адаар ажык уннер	1		
20	Кадыг (ъ) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг состер	1		
21	Кадыг (ъ) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг состер	1		
22	Ё,е,ю,я деп ужуктерлиг состер	1		
23	Ё,е,ю,я деп ужуктерлиг состер	1		
24	Хыналда диктант	1		
25	Частырыглар-биле ажыл. Ажык уннер. Катаптаашкын	1		
26	Ажык эвес уннер	1		
27	Куштуг, кошкак болгаш эн кошкак ажык эвес уннер.	1		
28	Куштуг, кошкак болгаш эн кошкак ажык эвес	1		

	уннер.			
29	Эгезинде п болгаш т бижиир состер	1		
30	Эгезинде п болгаш т бижиир состер	1		
31	Чугаа сайзырадылгазы. Чурук-биле ажыл. Орус улустун тоолу "Тараа бажы"	1		
32	Тыва, туман, тайга, Тес, тур деп состен укталган состерни шын бижиири	1		
33	Диктант «Куску арга»	1		
34	Частырыглар-биле ажыл. Ажык эвес уннер. Катаптаашкын.	1		
35	**Состер**. Состун тургузуу (составы)	**1**		
36	Чогаадылга кожумактары	1		
37	Оскертилге кожумактары	1		
38	Катаптаашкын. Чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары	1		
39	Чангыс дазылдыг состер	1		
40	Чангыс дазылдыг состер	1		
41	Хыналда диктант	1		
42	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Состун тургузуу	1		
43	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижиири	1		
44	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижиири	1		
45	Тып, тик, тӨк, тырт, теп, тут –деп состерни кожумактар немежирге шын бижиири	1		
46	-дыр,(дир,-дур,дүр.-тыр,-тир, тур, түр) деп артынчыларны шын бижиири	1		
47	-дыр,(дир,-дур,дүр.-тыр,-тир, тур, түр) деп артынчыларны шын бижиири	1		
48	Ооредиглиг эдертиг «Мергеннин боргу»	1		
49	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
50	Дефистеп бижиир нарын состер	1		
51	Дефистеп бижиир нарын состер	1		
52	Хыналда диктант	1		
53	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
54	**Чугаа кезектери**. Ниити билиглер	**1**		
55	Чуве ады	1		
56	Чуве ады. Хуу болгаш ниити чуве аттары	1		
57	Чуве аттарынын саннарга оскерлири	1		
58	Чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1		
59	Падежтернин аттары	1		
60	Чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1		
61	Хуу аттарны шын бижиири	1		

62	Хуу аттарны шын бижиири	1		
63	Хыналда ажыл "Чуве ады"	1		
64	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Чуве ады	1		
65	Демдек ады	1		
66	Удурланышкак уткалыг демдек аттары	1		
67	Удурланышкак уткалыг демдек аттары	1		
68	Катаптаашкын. Демдек ады	1		
69	Демдек ады деп темага хыналда тест	1		
70	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Демдек ады	1		
71	Сан ады	1		
72	Тун сан ады	1		
73	Дугаар сан ады	1		
74	Катаптаашкын. Сан ады	1		
75	Диктант	1		
76	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Сан ады	1		
77	Эдеринчилер	1		
78	Эдеринчилер деп темага бижыглаашкын	1		
79	Чугаа сайзырадылгазы. Чурук-биле ажыл	1		
80	Кылыг созу	1		
81	Болбас кылдыныгны илередир кылыг состери	1		
82	Кылыг состеринин уелерге оскерлири	1		
83	Кылыг созунун амгы уези	1		
84	Кылыг созунун эрткен уези	1		
85	Кылыг созунун келир уези	1		
86	Кылыг созу деп темага бижыглаашкын	1		
87	Кылыг созу деп темага бижыглаашкын	1		
88	Хыналда ажыл "Кылыг созу"	1		
89	Частырыглар –биле ажыл. Катаптаашкын. Кылыг созу	1		
90	Хыналда диктант	1		
91	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Чугаа кезектери	1		
92	**Домак.** Домак дугайында ниити билиг	**1**		
93	Харылзаалыг чугаа	1		
94	Чугаа сайзырадылгазы. Чурук-биле ажыл. Чогаадыг "Часкы ногаанчыдылга"	1		
95	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары	1		
96	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары	1		
97	Диалог чугаа	1		
98	Диктант	1		
99	Эдертиг	1		
100	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
101	Домактын кежигуннери	1		

102	Домактын чугула кежигуннери	1		
103	Домактын чугула кежигуннери	1		
104	Домактын ийиги черге кежигуннери	1		
105	Домактын ийиги черге кежигуннери	1		
106	Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек	1		
107	Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек	1		
108	Домакта состернин харылзаазы	1		
109	Домакта состернин харылзаазы	1		
110	Чугаа сайзырадылгазы. Чурук-биле ажыл "Эзирнин халдаашкыны"	1		
111	Онаалгалыг диктант	1		
112	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Домактын кежигуннери	1		
113	Созуглел	1		
114	Созуглелдин темазы	1		
115	Хыналда диктант	1		
116	Эдертиг	1		
117	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын. Созуглел	1		
118	**Чыл дургузунда ооренген чуулдерни катаптаары.** Уннер болгаш ужуктер	**1**		
119	Катаптаашкын. Ажык уннер	1		
120	Катаптаашкын. Ажык эвес уннер	1		
121	Катаптаашкын. Состун тургузуу	1		
122	Эдертиг	1		
123	Чогаадыг	1		
124	Частырыглар-биле ажыл	1		
125	Катаптаашкын. Артынчы состерни шын бижиири	1		
126	Катаптаашкын. Дефистеп бижиир нарын состер	1		
127	Катаптаашкын. Чугаа кезектери	1		
128	Катаптаашкын. Чуве ады	1		
129	Катаптаашкын. Демдек ады	1		
130	Катаптаашкын. Сан ады	1		
131	Катаптаашкын. Эдеринчилер	1		
132	Катаптаашкын. Кылыг созу	1		
133	Онаалгалыг диктант	1		
134	Туннел хыналда ажыл	1		
135	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1		
136	Туннел кичээл. Сагынгырлар, тывынгырлар моорейи	1		

Программанын эдилгезинге арын

Класс	Болуктун ады, темазы	План-биле эрттирер хуну	Эдилгенин чылдагааны	Херек кырында эрттирген хуну